

*Kazimierz Szmyd
Ewa Barnaś-Baran
Elżbieta Dolata*

*Katedra Historii i Teorii Wychowania,
Wydział Pedagogiczny Uniwersytet Rzeszowski*

DOI: 10.14746/BHW.2016.35.9

Badania nad myślą pedagogiczną w „szkole rzeszowsko-krakowskiej” w latach 2000–2016

Geneza i współtwórcy rzeszowsko-krakowskiego ośrodka historyczno-pedagogicznego

W latach 70. XX w., a zwłaszcza w dobie przemian ustrojowych w Polsce i na Ukrainie końca lat 80., zaistniały sprzyjające warunki dla podejmowania badań nad dziejami Galicji przedkonstytucyjnej, doby autonomicznej (1968–1918) oraz II Rzeczypospolitej. W latach 80. XX w. wzrosły przede wszystkim możliwości dokonywania kwerendy w archiwach lwowskich: państwowych i miejskich, uniwersyteckich, publicznych i prywatnych.

W Rzeszowie, w ówczesnej Wyższej Szkole Pedagogicznej, już od roku 1966¹ pojawiły się indywidualne inicjatywy badań nad historią Galicji – wieloetnicznego i wielokulturowego fenomenu szkolnego i oświatowego. Zainteresowania te dotyczyły polskiego i ukraińskiego terytorium etnicznego, nad którym kuratelę ustrojowo-polityczną i oświatową sprawowała w kunktatorski sposób „liberalna” Austria. Podejmowane w środowisku rzeszowskim badania dotyczyły w istocie wszystkich dziedzin historii tego wieloetnicznego obszaru. Były to m.in. zagadnienia historii społecznej, idei politycznych, ustrojowych, problemów etnicznych, kultury i wielokulturowości, literatury, gospodarki, życia umysłowego, społecznego i gospodarczego. Badania nad problematyką kresową podejmowało kilka jednostek akademickich i kontynuowało je w kolejnych latach, m.in.:

¹ W 1966 r. powstał Międzywydziałowy Zakład Praktyk Pedagogicznych, przekształcony w 1968 r. w Katedrę Pedagogiki, a w 1980 r. w Instytut Pedagogiki.



Od lewej: mgr Adam Krzanowski, dr Elżbieta Dolata, prof. dr hab. Andrzej Meissner, prof. dr hab. Kazimierz Szmyd, dr Ewa Barnaś- Baran, dr hab. Jerzy Potoczny

Instytut Historii, Socjologii, Politologii, Kulturoznawstwa, Literatury w Wyższej Szkole Pedagogicznej, następnie, od 2001 r. na Uniwersytecie Rzeszowskim².

W Instytucie Pedagogiki, intensyfikacja badań w omawianym zakresie nastąpiła po 1980 r., tj. po utworzeniu Zakładu Andragogiki i Historii Wychowania, który kierowany był przez dr. Andrzeja Janczura. Samodzielny Zakład Historii Wychowania został utworzony dopiero w 1984 r. Kierownikiem Zakładu został wówczas dr hab. Andrzej Meissner, w skład zespołu wchodził ponadto: dr Jerzy Potoczny, dr Czesław Płaza, dr Adam Horbowski, mgr Władysława Szulakiewicz (od roku akademickiego 1986/7), mgr Edward Kołek, mgr Adam Krzanowski, mgr Kazimierz Szmyd. W latach 90., do zespołu dołączyły mgr Ewa Barnaś – Baran i mgr Elżbieta Dolata. W latach 1985–1990 w skład zespołu wchodził prof. dr hab. Józef Grzywna, który pełnił w tym czasie funkcję dyrektora Instytutu Pedagogiki WSP, w latach 1991–2002 prof. dr hab. Czesław Majorek, a w latach 2002–2005 prof. dr hab. Julian Dybiec. Przez wiele lat pracę Zakładu wspierali także: prof. dr hab. Bogdan Stuparik, prof. dr hab. Jan Szmyd, prof. dr hab. Piotr Szydłowski³. W roku 2006 Zakład Historii Wychowania został połączony z Zakładem Teorii Wychowania, tworząc Zakład Historii i Teorii Wychowania, a w 2015 r. został przekształcony

² Dnia 1 października 2001 r. został utworzony Uniwersytet Rzeszowski, w skład którego weszły: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie, Wydział Ekonomii Akademii Rolniczej w Krakowie, Filia Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie; *Uniwersytet Rzeszowski w latach 2001–2008*, red. W. Bonusiak, Rzeszów 2010.

³ A. Meissner, *Historia wychowania w Uniwersytecie Rzeszowskim w latach 1981–2006*, „Biuletyn Historii Wychowania 2007(23), Poznań 2008, s. 78–84.

w Katedrę Historii i Teorii Wychowania. Katedrą kieruje prof. dr hab. Kazimierz Szmyd, który funkcję kierownika pełni od 2007 r.⁴

Od początku istnienia Zakładu, podstawowy kierunek poszukiwań badawczych zorientowany został na problematykę nauczania, wychowania, przeobrażenia ustroju szkolnego, sporów etnicznych (wyznaniowo-kulturowych), które dotyczyły nauczania i wychowania, organizacji oświaty ludowej, kwalifikacji i wykształcenia nauczycieli, ich umiejętności zawodowych, postaw moralnych. Podejmowano projekty badawcze w kręgu tej – dotąd mało rozpoznanej jeszcze – problematyki. Motywujące znaczenie miała także bliskość etniczno-geograficzna, historyczna, przenikanie się kultur, towarzyszące im konflikty tożsamościowe w dziedzinie szkolnictwa ludowego i edukacji gimnazjalnej, również na poziomie studiów akademickich.

Inicjatorem oraz patronem naukowym i metodologiczno-intelektualnym badań historyczno-pedagogicznych w Galicji był prof. A. Meissner⁵, do którego dołączył prof. Czesław Majorek, z czasem też prof. Julian Dybiec. Rzeszów obok Krakowa, Wrocławia, Poznania, Kielc i innych miast, stał się ośrodkiem badań historyczno-pedagogicznych nad dziejami XIX-wiecznej oświaty i szkolnictwa na obszarze Galicji. W ten sposób rzeszowscy historycy wychowania nawiązali do przedwojennej działalności naukowej Komisji do Badań Dziejów Wychowania i Szkolnictwa, z siedzibą w Krakowie i jego oddziałem we Lwowie. Głównym celem Komisji było podjęcie badań nad dziejami oświaty w Galicji, co jednak nie zostało zrealizowane, głównie dlatego, że Komisja została zlikwidowana w 1929 r. Ten kierunek badań historyczno-pedagogicznych został podjęty przez rzeszowskie środowisko historyków wychowania, a ujawnił się on zarówno w badaniach podejmowanych indywidualnie, jak i pracach zbiorowych⁶. W tym kręgu osób tworzących głównie w Krakowie pozostawali, m.in. Profesorowie Zygmunt Ruta, Cz. Majorek, J. Dybiec, Waław Marmon i inni, którzy wcześniej współtworzyli Katedrę Historii Wychowania w WSP, następnie w Akademii Pedagogicznej, obecnie na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie⁷. Ten związek osób uruchamiał w Rzeszowie motywację do organizacji konferencji naukowych, wspólnych redakcji, współpracy i opieki nad młodszymi adeptami tej dyscypliny wiedzy. Uformował się efektywny typ relacji akademickich i naukowych: „Mistrz-Uczeń”, w którym dominowały kompetencje

⁴ Aktualnie w Katedrze Historii i Teorii Wychowania pracuje 5 osób: prof. dr hab. Kazimierz Szmyd – kierownik, dr Ewa Barnaś-Baran, dr Elżbieta Dolata, dr Zofia Frączek, dr Hubert Sommer.

⁵ J. Potoczny, *Jubileusz Profesora Andrzeja Meissnera*, „Biuletyn Historii Wychowania, Poznań 2009, s. 141–144; Biogram A. Meissnera, w: *Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny*, t. V, Suplement, Warszawa 2006, s. 550–551.

⁶ A. Meissner, *Rzeszowskie środowisko historyków wychowania. Początki i stan obecny*, „Annales Universitatis Paedagogical Cracoviensis Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia II”, red. J. Krukowski, J. Ryś, R. Ślęczka, Kraków 2010, s. 104.

⁷ Por. Z. Ruta, i R. Ślęczka, *W służbie szkoły i nauki „Księga poświęcona Profesorowi Czesławowi Majorkowi*, Kraków 2003; A.K. Banach (red.): *Virtuti Et Ingenio. Księga Pamiątkowa dedykowana Profesorowi Julianowi Dybcowi*; J. Dybiec, J. Krawczyk, A. Meissner, K. Szmyd, *Szkolnictwo i oświata w Galicji 1772–1918, Galicja i jej dziedzictwo*, t. 22, Rzeszów 2015; K. Szmyd, J. Dybiec, *Historia wychowania misja i edukacja. Profesorowi Andrzejowi Meissnerowi w 70. rocznicę urodzin i 45-lecia pracy naukowej i nauczycielskiej. Galicja i jej dziedzictwo*, t. 20, Rzeszów 2008; A. Andrusiewicz, *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 5, Rzeszów 2004.

i wsparcie Mistrzów oraz progresywne i kreatywne postawy Uczniów. Stopniowo kształtowała się dojrzała formacja badawcza, orientacja tematyczna i jakość warsztatowa, metodologie badań członków rzeszowskiej grupy historyków wychowania. W konsekwencji uzyskiwano kolejne stopnie naukowe, powstały doktoraty i habilitacje, jak również dobrze funkcjonujący ośrodek kształcenia historyczno-pedagogicznego.

Uzasadnioną wydaje się teza o ukształtowaniu się, obok krakowskiego, nowego rzeszowsko-krakowskiego środowiska, a z czasem też szkoły historyczno-oświatowej.

Zarys dokonań badawczych i cechy metodologiczne środowiska

Dokonania naukowe rzeszowskich historyków wychowania zostały zaprezentowane w kilku artykułach, m.in.: *Historia wychowania w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie* (1996), *Badania historyczno-pedagogiczne w rzeszowskim ośrodku naukowym* (1998), *25 lat Zakładu Historii Wychowania (1981–2006)*, *Historia wychowania w Uniwersytecie Rzeszowskim w latach 1981–2006* (2008), *Rzeszowskie środowisko historyków wychowania. Początki i stan obecny* (2010)⁸. W środowisku tym prowadzone są systematyczne badania naukowe, których tematyka koncentruje się wokół szeroko rozumianych dziejów oświaty i myśli edukacyjnej w Galicji, dotyczy m.in.: sytuacji szkolnictwa, przemian systemów edukacyjnych, przenikania myśli i idei pedagogicznych, trudności i postępu tej dziedziny życia w okresie XIX i połowy XX w. Efektem działalności rzeszowskiego środowiska, wspieranego przez krakowskich przedstawicieli tej dyscypliny historyczno-pedagogicznej, są liczne publikacje: monografie, bibliografie, słowniki, prace zbiorowe, pokonferencyjne, artykuły historyczno-pedagogiczne, poświęcone niemal wszystkim dziedzinom szkolnictwa, oświaty, kształceniu nauczycieli, działalności pedagogów, myśli pedagogicznej, dobroczynności, higieny szkolnej, kulturowym i cywilizacyjnym aspektem oświaty i edukacji galicyjskiej, kontekstom narodowościowym, politycznym i społeczno-ekonomicznym. Bazę źródłową opracowanych i wydanych przez pracowników Zakładu publikacji stanowią m.in. dokumenty pozyskane z archiwów lwowskich, głównie dotyczące dziejów placówek szkolnych w Galicji, instytucji oświatowo-kulturalnych, władz krajowych i szkolnych (Sejmu Krajowego, Rady Szkolnej Krajowej, Ossolineum), organizacji narodowościowych, stowarzyszeń społeczno-kulturalnych i oświatowych⁹.

⁸ W. Szulakiewicz, *Historia wychowania w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie*, „Biuletyn Wychowania” 1996, nr 1–2, s. 47–48; E. Barnaś, A. Horbowski, *Badania historyczno-pedagogiczne w rzeszowskim ośrodku naukowym*, [w:] *Historia Wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, red. t. Gumuła, Kielce 1998, s. 563–568; A. Meissner, *25 lat Zakładu Historii Wychowania (1981–2006)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, seria Pedagogika i Psychologia, red. K. Szmyd, Rzeszów 2007, s. 293–300; A. Meissner, *Historia wychowania w Uniwersytecie Rzeszowskim w latach 1981–2006*, „Biuletyn Historii Wychowania 2007(23), Poznań 2008, s. 78–84; A. Meissner, *Rzeszowskie środowisko historyków wychowania. Początki i stan obecny*, op. cit., s. 92–105.

⁹ A. Meissner, *Wkład Galicji w rozwój historii wychowania „Chowanna”* 1999, t. 2(11), s. 47–61; Cz. Majorek, *Polska myśl pedagogiczna w zaborze austriackim (1772–1918)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1992, R. XXXV; Cz. Majorek, *Ustrój galicyjskiego szkolnictwa ludowego w czasie walki o autonomię i w okresie kampanii rewolucyjnej (1860–1873)*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny”, Prace Historyczne IV, Kraków

Warto wskazać na kilka kategorii publikacji historyczno-pedagogicznych i oświatowych, powstałych w środowisku rzeszowskim przy współpracy krakowskich historyków wychowania. Należy do nich seria wydawnicza „Galicja i jej dziedzictwo”, wydawana od 1994 do chwili obecnej (24 tomy). Ponad 10 tomów, których autorami lub redaktorami byli pracownicy Zakładu Historii Wychowania, poświęconych zostało wyłącznie problematyce oświatowej, edukacyjnej, myśli pedagogicznej, rozwoju nauki i kształcenia akademickiego w Galicji¹⁰. W nich to zamieszczono kilkadziesiąt artykułów rzeszowskich historyków wychowania i z innych środowisk w Polsce, Ukrainy, Słowacji oraz kilku krajów Euroregionu południowo-wschodniego.

Pracownicy Zakładu Historii Wychowania wielokrotnie brali udział w opracowaniu materiałów biograficznych do słowników i encyklopedii. Jeszcze w latach 70. prof. A. Meissner uczestniczył w pracach zespołu badawczego dziejów oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej PAN Oddział w Krakowie. W ramach tego zespołu koordynował prace nad 3 tomem *Słownika nauczycieli uczestników tajnego nauczania ruchu oporu na terenie powojennego województwa rzeszowskiego*. Słownik został wydany w 1995 r. pod red. J. Chrobaczyńskiego. Rzeszowscy historycy wychowania brali również udział w redakcji oraz opracowywaniu wielu biogramów i haseł m.in. do: *Słownika Pedagogów Polskich*, *Słownika Biograficznego polskiej historii wychowania*, *Polskiego Słownika Biograficznego*, *Encyklopedii Pedagogicznej XXI wieku*¹¹. Istotną pozycję, efekt realizo-

1968; J. Potoczny, *Rozwój elementarnej oświaty dorosłych w Galicji doby autonomicznej 1867–1918*, Rzeszów 1988; J. Dybiec, *Galicja na drodze do wielkiej przemiany*, w: *Kraków i Galicja wobec przemian cywilizacyjnych (1866–1914)*. Studia i szkice, red.: K. Fiołek, M. Stala, Kraków 2011; Cz. Majorek, *Historia utylitarna i erudycyjna. Szkolna edukacja historyczna w Galicji (1772–1918)*, Warszawa 1990; J. Dybiec, *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1981; S. Możdżeń, *Reformy szkoły średniej w Galicji w latach 1884–1914*, Kielce 1988; W. Szulakiewicz, *Władysław Seredyński. Studium z dziejów pedagogiki galicyjskiej*, Rzeszów 1995; K. Szmyd, *Twórcy nauk o wychowaniu w środowisku akademickim Lwowa (1860–1939)*, Rzeszów 2003; J. Potoczny, *Oświata dorosłych i popularyzacja wiedzy w plebejskich środowiskach Galicji doby konstytucyjnej (1867–1918)*, Rzeszów 1998.

Szczegółowy wykaz publikacji historyków wychowania zawiera *Bibliografia Pracowników Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie do 1986*, zebrała i opracowała E. Grzebyk, Rzeszów 1990; toż za lata 1986–1991, opr. s. Mach, K. Serwatko, Rzeszów 1993; toż za lata 1992–1996, Rzeszów 1998; toż za lata 1997–2001, Rzeszów 2002.

¹⁰ Seria „Galicja i jej dziedzictwo”: t. 3: *Nauka i oświata*, red. A. Meissner, J. Wyrozumski, Rzeszów 1995; t. 6: *Nauczyciele galicyjscy. Udział polskich nauczycieli galicyjskich w rozwoju teorii pedagogicznej i badań naukowych 1860–1918*, red. A. Meissner, Rzeszów 1996; t. 7: W. Szulakiewicz, *Władysław Seredyński. Studium z dziejów pedagogiki galicyjskiej*, Rzeszów 1995; t. 8: *Myśl pedagogiczna w Galicji 1772–1918, Ciągłość i zmiana*, red. Cz. Majorek, A. Meissner, Rzeszów 1996; t. 9: *Biografie pedagogiczne. Szkice do portretu galicyjskiej pedagogii*, red. Cz. Majorek, J. Potoczny; t. 10: J. Potoczny, *Oświata dorosłych i popularyzacja wiedzy w plebejskich środowiskach Galicji doby konstytucyjnej (1867–1918)*, Rzeszów 1998; t. 11: A. Meissner, *Spór o duszę polskiego nauczyciela. Społeczeństwo galicyjskie wobec problemów kształcenia nauczycieli*, Rzeszów 1999; t. 14: *Pedagogika Nowego Wychowania w Polsce u schyłku XIX w i w pierwszej połowie XX wieku. Podstawowe przejawy i współczesne odniesieni*, red. Cz. Majorek, A. Meissner, Rzeszów 2000; t. 16: *Opieka nad dzieckiem w Galicji*, red. A. Meissner, Rzeszów 2002; t. 20: red. J. Dybiec, K. Szmyd, *Historia wychowania. Misja i edukacja*, Rzeszów 2008; t. 23: E. Dolata, *Rozwój ruchu higienicznego w Galicji w okresie autonomicznym ze szczególnym uwzględnieniem higieny szkolnej*, Rzeszów 2016.

¹¹ *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, Katowice 1998; *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, red. A. Meissner, W. Szulakiewicz, Toruń 2008; *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. I–VII, Warszawa 2003–2007.

wanego zespołowo programu badawczego, stanowi *Słownik Biograficzny Twórców Oświaty i Kultury XIX i XX wieku Polski Południowo-Wschodniej*, Rzeszów 2011 (red. A. Meissner, K. Szmyd) oraz suplement do II tom tegoż wydawnictwa (K. Szmyd).

Reprezentatywną pozycją jest 3-tomowe wydawnictwo: *Bibliografia dziejów oświaty i wychowania w Galicji (1772–1918)*. Pierwszy tom publikacji, zawierający opracowania do 1990 r., ukazał się w 1992 r. pod red. A. Meissnera i S. Możdżenia, zarejestrowano w niej około 3 tysięcy opracowań. Kontynuacją publikacji jest t. II *Bibliografii (Źródła drukowane)*, wydany pod red. A. Meissnera i J. Dybca w 2007 r., gdzie zawarto około 5 tysięcy pozycji bibliograficznych. Uwzględniono w nim następujące kategorie źródeł do dziejów oświaty i wychowania w Galicji: wydawnictwa o charakterze normatywnym, źródła statystyczne, plany i programy nauczania do poszczególnych kategorii szkół, podręczniki, przewodniki, i opracowania metodyczne, sprawozdania administracji szkolnej i placówek oświatowych, źródła do dziejów oświaty pozaszkolnej, projekty reform szkolnych, prace reprezentujące galicyjską myśl pedagogiczną. Tom III *Bibliografii*, zawierający opracowania z lat 1991–2008, ukazał się pod red. A. Meissnera i K. Szmyda, w roku 2012.

Dopełnieniem zbiorowych i indywidualnych badań nad historią oświaty i kultury galicyjskiej były zorganizowane w Rzeszowie ogólnopolskie i międzynarodowe konferencje naukowe, przykładowo: „Z dziejów oświaty w Galicji” (1986 r.), „Galicja i jej dziedzictwo” (1994 r.), „Myśl pedagogiczna w Galicji” (1995 r.), „Pedagogika „nowego wychowania” (1998 r.), „System Oświaty w Galicji 1772–1918 i jego rola w przemianach cywilizacyjnych” (2006 r.), „Myśl i praktyka edukacyjna w obliczu zmian cywilizacyjnych” (2011)¹². Ponadto historycy wychowania brali czynny udział w wielu konferencjach naukowych zarówno w różnych ośrodkach naukowo-edukacyjnych w Polsce, jak i innych krajach europejskich: na Ukrainie (we Lwowie, Równem, Kijowie, Stanisławowie), Słowacji i Węgrzech, gdzie prezentowali tematy związane z badaniami prowadzonymi indywidualnie i zespołowo.

W ośrodkach: rzeszowskim i krakowskim, w dużej mierze naukowo dopełniających się środowiskach badań historyczno-oświatowych, wykształcił się typ szkoły badawczej, badań o charakterze źródłowym, przekrojowym, fragmentarycznym, szczegółowym i syntetycznym. Model ten hołduje zasadom rzetelności materiałowej, ale też koncepcjom często wykraczającym poza model deskryptywny, oparty na bezrefleksyjnej i bezkrytycznej kwerendzie materiałowej. Ukształtował się model badań uwzględniający elementy porównawcze, kontekstowe, społeczne i polityczne uwarunkowania, uwikłania w zależności wieloetniczne i wielokulturowe. Uwzględniane są w nich czynniki warunkujące procesy oświatowe, aspiracje kulturowe i nacjonalizmy narodowe, tradycje historyczne i dążenia tożsamościowe poszczególnych nacji. Uwzględniają one ponadto specyficzne dziedzictwo historyczno-ustrojowe regionu, mimo wszystko jego otwartość na kontakty naukowe i nowatorskie trendy myślowe humanizujące i demokratyzujące relacje edukacyjne.

¹² A. Meissner, op. cit., s. 78–84.

Uprawnione wydaje się stwierdzenie, że mimo różnorodności zjawisk, tendencji i ówczesnej dynamiki procesów oświatowych i kulturalnych ukształtował się względnie jednorodny system metodologiczny, w sensie wysokich standardów badawczych, jakości merytorycznej i edytorskiej publikacji.

Uwagi sumujące i pożądane kierunki dalszych badań

Przegląd dokonań prezentowanego środowiska historyków wychowania i analiza problematyki badawczej upoważnia do stwierdzenia, iż w rzeszowskim ośrodku naukowym udało się zapoczątkować i prowadzić przez ponad 30 lat szkołę badań nad oświatą Galicji w XIX w. i okresie II Rzeczypospolitej. Bilans dokonań jest znaczący zarówno pod względem rangi naukowej, jak i różnorodności zrealizowanych badań, także poza problematyką galicyjską.

Uprawnione jest twierdzenie, że mamy do czynienia ze znamienitym zjawiskiem naukowym i akademickim. Miało ono w dużym stopniu charakter samorzutnych działań, będących połączeniem pasji badawczych i potrzeb rozwoju naukowego środowiska historyków wychowania w Rzeszowie. Powstała tu do pewnego stopnia odrębna formacja metodologiczna, dostosowana do niepowtarzalnego charakteru, swoistego fenomenu historycznego, kulturowego i oświatowego, jakim była Galicja przed i autonomiczna, a także okres II Rzeczypospolitej na obszarze Galicji. Był to bowiem interesujący poznawczo, wielonarodowościowy obszar przemian i sporu o formy współistnienia i charakter instytucji życia publicznego, w tym także, oświaty i edukacji.

W obliczu zachodzących zmian w traktowaniu historii wychowania jako dyscypliny akademickiej i przedmiotu kształcenia studentów, uzasadnione staje się przesunięcie ciężaru badań historyczno-pedagogicznych na problematykę 1 i 2 połowy XX w. oraz przełomu XXI w.¹³ Chodzi także o inicjowanie badań historyczno-oświatowych, o charakterze regionalnym i lokalnym. Potrzebna wydaje się historyczno-oświatowa kontynuacja „galicyjskich” doświadczeń na obszarze sąsiedzkich krajów Euroregionu południowo-wschodniego. Ważne stają się badania nad ciągłością i zmianami zachodzącymi w nowszych czasach, w dobie cywilizacji ponowoczesnej, podejmowane w perspektywie interdyscyplinarnej, porównawczej, oparte na rzetelnych podstawach źródłowych, zgodnie z tradycją rzeszowskiej formacji historii wychowania. Taki kierunek badań nabiera szczególnego znaczenia współcześnie, w dobie „świata bez historii”, którą ostatecznie ma zastąpić zrelatywizowana świadomość istnienia „tu i teraz”, bez początku i rozwoju, gdy historię ma zastąpić technologia i konsumpcja pozbawiona pamięci, poczucia czasu i ciągłości w życiu zbiorowym i jednostkowym.

¹³ Por. W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków 2006; K. Szmyd, E. Barnaś-Baran, E. Dolata, A. Śniegulska (red.), *Mysł i praktyka edukacyjna w obliczu zmian cywilizacyjnych*, t. 1, *Człowiek i wychowanie w perspektywie wieloetnicznej i wielokulturowej*, Rzeszów 2012; K. Szmyd, *Pokoleniowe przemiany wsi podkarpackiej 1939–2010. Wybrane dziedziny tradycji, kultury i edukacji regionu krośnieńskiego*, Rzeszów 2012.

W tym kontekście mamy do czynienia z niedowartościowaniem historii wychowania w edukacji nauczycieli oraz jej znaczenia w sytuacji nadmiernego rozdrobnienia nauk o wychowaniu na subdyscypliny pedagogiczne. Sprzyja temu myślenie, zgodnie z którym następuje skrócenie dystansu pomiędzy następującymi po sobie formacjami teoretycznymi i modelami edukacyjnymi. Zjawisko to w szczególności ujawnia się od połowy XX w., trwa do chwili obecnej i komplikuje się¹⁴. Historia wychowania i edukacji pozwala na ujmowanie tych procesów krytycznie i w perspektywie niezbędnego dystansu poznawczego.

Współczesna egzegeza historyczna myśli i praktyki edukacyjnej powinna polegać również na podejściu jakościowym, analitycznym i porównawczym (J. Dybiec, W. Szulakiewicz, K. Rędziński, K. Szmyd). Chodzi nie tylko o faktograficzno-formalną rekonstrukcję historycznie związanych zjawisk pedagogicznych, ale przede wszystkim o krytyczną identyfikację cech i wartości myśli pedagogicznej oraz koncepcji edukacyjnych ostatnich dziesięcioleci. Może to przybliżyć historię wychowania jako dziedzinę badań i przedmiot akademicki do współczesnych (ponowoczesnych) tendencji w naukach o wychowaniu. Chodzi również o wykazanie rzeczywistych zmian i różnych koncepcji edukacyjnych, także o odrzucenie narracji publicystycznych, niezweryfikowanych pseudo prawd pedagogicznych, które nie mogą być przedmiotem zainteresowań dziedziny historii wychowania. Wyrazem takiego podejścia do poznania rozwoju współczesnych kierunków w pedagogice jest czasopismo „Kultura–Przemiany–Edukacja”, redagowane od 2013 r. przez pracowników Katedry Historii i Teorii Wychowania Uniwersytetu Rzeszowskiego. Podejmowana jest w nim krytyczna analiza współczesnych orientacji teoretycznych i edukacyjnych z perspektywy historycznej i porównawczej¹⁵.

¹⁴ Por. B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 1998.

¹⁵ Rocznik „Kultura- Przemiany-Edukacja” ukazuje się od 2013 r, nakładem Wydziału Pedagogicznego, Uniwersytetu Rzeszowskiego, redaktorem naczelnym czasopisma jest prof. dr hab. Kazimierz Szmyd.